

HULIJA NAVARO

Vrati mi uspomene

Prevela Vesna Zorić

Beograd, 2014.

MAKS

1

Muž ledi Viktorije bio je potpuna suprotnost majoru Harliju. Upoznao sam ga te večeri i odmah smo se složili. Stigao sam u pet do šest i služavka me je pozvala da uđem u biblioteku, gde je bio lord Ričard Džejms, unuk onog lorda Pola Džejmsa koji je vrbovao Ameliju za agenta Admiraliteta.

Lord Ričard Džejms, šezdesetogodišnjak sede kose i rumenog lica, dočeka me je sa osmehom dok mi je pružao ruku.

„Dakle, vi pišete o Ameliji Garajoi... Bravo, razumeo sam da je bila istaknuta žena.“

„Jeste li je vi poznavali?“ upitao sam radoznao.

„Ne, ne, ali imajte u vidu da je jedan moj rođak, bratanac mog dede, Albert Džejms, bio zaljubljen u nju, priličan skandal u to vreme, i znate već da sve ono što razbije rutinu neke porodice na kraju postane poznato čak i potomcima. Tako da smo svi mi Džejmsovi čuli priče o nesrećnoj ljubavi našeg pretka Alberta Džejmsa prema jednoj lepoj Špankinji.“

Ričard Džejms ponudio mi je šeri koji nisam odbio, ali koji mi istinu govoreći nije baš prijao. Nikad nisam razumeo ljubav Engleza prema šeriju, pretpostavljam zato što meni udari u glavu posle prvog gutljaja.

Tačno u šest stigao je major Harli u pratnji ledi Viktorije. Isto kao i mi, oni su takođe popili jedan šeri. Kad je lord Ričard ponudio još jednu čašu, pomislio sam kako bi to teško moglo da bude radno veče, budući da sam se već osećao ošamućeno i zamišljao sam efekat koji će na njih imati ako popiju drugi šeri. Ali pogrešio sam. Ledi Viktorija hodala je pravo kao i uvek, a major Harli nije promenio mrgodni izraz lica tokom cele večere.

Hulija Navaro

Pažljivo sam slušao kako razgovor teče u smeru koji nema nikakve veze s predmetom večeri. Do deserta leđi Viktorija nije zamolila majora Harlija da nam oživi taj Amelijin put za Nemačku. On je potom započeo svoju povest...

Amelija je stigla u Berlin 3. aprila 1941. godine. Detaljno je pripremila plan kog će se držati i odlučila je ponovo da se smesti u kući Helmuta i Grete Keler.

„Drago mi je da ste ponovo kod nas, nedostajali ste mojoj supruzi, iako je sada Frank s nama. Na odsustvu je. Ali žene uvek žele neko žensko društvo u svojoj blizini, pretpostavljam da ima stvari o kojima samo među sobom pričate. Greta nije više prikovana za krevet, već nekoliko dana ustaje, izgleda da se oporavlja, hvala bogu.“

„Mnogo vam zahvaljujem što me primete u vašoj kući...“

Greta Keler oduševila se kad je dobila vezene maramice koje joj je Amelija donela na poklon.

Frank, sin Kelerovih, bio je visoka momčina, kestenjaste kose i plavih očiju, i izgledao je oduševljen Amelijom.

„Pa baš ste porasli, sećam vas se kad ste bili mali, mislim da sam vas video barem u dva navrata, vas i vašu sestru Antonijetu. Žao mi je zbog vaših roditelja... don Huan je uvek bio dobar prema mojoj porodici. Hoćete li ostati dugo u Berlinu?“

„Dopada mi se Berlin. Vaš otac vam je verovatno ispričao da sam preuzela brigu o onom što je on sâm uspeo da spase iz firme mog oca i her Icaka... Ne možete da zamislite kakva je Španija posle rata... tamo nema mnogo mogućnosti. A vi, hoćete li dugo ostati?“

„Imam nekoliko dana odsustva, potom moram da se vratim u Varšavu.“

„A mi, draga, provešćemo neko vreme na selu s mojom sestrom. Lekar kaže da će mi dobro doći da odem iz grada i udahnem svežeg vazduha“, izjavila je Greta.

„Oh! Onda ću potražiti neki drugi smeštaj...“

„Ne, ne, nikako! Možete ovde da ostanete, i tako ćete čuvati kuću. Nećemo dugo biti odsutni, samo nekoliko dana“, uveravala ju je Greta.

„Ali ne želim da bude problem...“

„I nije, u suprotnom vas ne bismo pozvali da ostanete“, dodao je her Helmut.

* * *

Vrati mi uspomene

Berlin je i dalje bio u pobjedničkoj euforiji. Izgleda da nemačka vojska nije morala naporno da radi da ostvari svoje ciljeve, a grad je pokušavao da bude nesvestan rata.

Amelija se pojavila u kući Karla Šachauzera dan nakon svog dolaska u grad. Profesor nije skrivao svoje iznenađenje kad ju je ugledao.

„Gle, nisam očekivao da ćete se vratiti. Već duže nismo čuli ništa o vama ni o vašem prijatelju novinaru, kao ni vašim prijateljima Britancima.“

„Žao mi je, uveravam vas da sam im prenela sve što ste mi tražili.“

„Ali izgleda da nas ne shvataju ozbiljno. Niti su to uradili kad smo ih upozorili da ne nastave s politikom pomirenja s Hitlerom, jer neće na dobro izaći. Kao što dobro znate, pre rata, Maks je to objasnio Polu Džejsmu bez ikakvog rezultata.“

„Profesore, znate već da je moja jedina veza s lordom Polom Džejsmom preko njegovog bratunca Alberta. Žao mi je što ne mogu da vam budem od veće koristi, naročito u ovom trenutku.“

„Zašto ste se vratili?“, upitao je profesor.

„Moram da budem iskrena, moja privatna veza s Albertom je završena. Zato sam ovde... ja... ukratko, nisam znala kuda da odem. Možda nije bila dobra ideja... pa, stvorila sam iluziju da ovde možda mogu da budem od koristi. Kao što sam vam objasnila, računovođa mog oca sačuvao je neke mašine iz firme i... na kraju krajeva, to mi donosi neki novac koji mi je neophodan da pomognem svojoj porodici. Ali ako mogu i vama da pomognem... ne znam, u čemu bilo...“

„A šta biste vi mogli da uradite? Niste Nemica i ovo nije vaš rat. Nemačka i Španija su saveznici. Zašto se ne vratite u svoju zemlju?“

„Ne mogu, još ne mogu tamo da živim. Ne mogu da podnesem odsutnost mojih roditelja.“

„Maks je u Varšavi, ali možda će kroz nekoliko dana biti u Berlinu. Njegova supruga, baronica Ludovika, rekla je to nekim prijateljima, izgleda da mu organizuje zabavu za doček“, rekao je profesor gledajući je netremice u oči.

„A otac Miler? I Kastenovi?“, upitala je Amelija.

„Aktivniji nego ikad saradujući s pastorom Šmitom. Helga i Manfred imaju mnogo hrabrosti i pružaju nam veliku pomoć. Manfred je čovek veoma poštovan u krugovima svojih kolega iz diplomatije koji se još uvek konsultuju s njim, ali pre svega otvorena su mu vrata značajnim kućama. Vodi buran društveni život i ne možete da zamislite količinu informacija koju je sposoban da prikupi na koktelima i večerama.“

„Kad ću moći da ih vidim?“

Hulija Navaro

„Kroz nekoliko dana okupićemo se ovde da održimo književno veče, naravno znate već zbog čega. Dođite, oni bi takođe voleli da vas vide.“

Sledeća poseta u koju je Amelija otišla bila je kod Doroti i Džena, koji su bili smešteni u diskretnoj zgradi u Unter den Lindenu. Njihovi susedi bili su dobrostojeći ljudi bliski Trećem rajhu i nisu bili začuđeni prisustvom para koji je iznajmio stan.

Doroti je bila oduševljena što ponovo vidi Ameliju. Za nju nije bilo lako da se pretvara da je supruga muškarca koji je do nekoliko meseci ranije bio potpuni neznanac. I ona i Džen bili su udovci i u godinama kad se ukrote sve strasti, ali bez obzira na to, u početku im je bilo neprijatno što su morali da dele kuću, iako je svako imao svoju spavaću sobu.

Ispostavilo se da je Džen čovek srednje visine, svetlokestenjaste kose, kao i očiju, metodičan i nepoverljiv toliko da je nekoliko puta pitao Ameliju da li su je pratili i, uprkos njenim odričnim odgovorima, nije izgleda bio zadovoljan.

Njihova šifrovana imena bila su Majka i Otac, tako su govorili o njima u Londonu.

„Dobar je čovek“, rekla joj je Doroti koristeći priliku kad je Džen na trenutak izašao iz dnevnog boravka.

„I vrlo nepoverljiv.“

„Pobrini se za našu situaciju, moramo da budemo obazrivi, svaka greška koštaće nas života, nas, tebe i ostale agente na terenu.“

„Komandant Mari nije mi rekao ko su *ostali*...“

„Ni ja ti to neću reći. Što manje znamo jedni o drugima to bolje – tako ćemo umanjiti šanse za opasnost. Ako te Gestapo uhapsi i muči te, moći ćeš samo da im pričaš o Dženu i meni, ali ne o ostalima.“

„Ali ako vas uhapse, biće gore, jer znate imena svih nas.“

„Ako se to desi, Amelija, nećemo dovoljno poživeti išta da ispričamo. Prihvatili smo da... pa, pretpostavljam da će i tebi takođe dati pilulu cijanida. Bolje je umreti nego pasti u šake Gestapoa.“

„Zaboga, ne govori to!“

„Kad smo prihvatili ovaj posao, takođe smo prihvatili mogućnost da umremo. Niko nas ne primorava da radimo to što radimo. Naša misija je da pomognemo da se dobije rat, a u svim ratovima ima žrtava, ne samo na bojnopolju.“

Džen je ušao u salon noseći poslužavnik sa čajnikom i tri šolje.

Vrati mi uspomene

„Nije kao naš čaj, ali svideće vam se“, rekao je gledajući Ameliju.

„Naravno da hoće... nije trebalo da se mučite.“

„Nije nikakvo mučenje, osim toga, kad imate posetu, to je uvek dobar izgovor da popijete šolju čaja. A sada uspostavimo izvesna pravila bezbednosti misleći na buduće susrete. Nije preporučljivo da nas posećujete previše često, sem ako imate informaciju koja ne može da čeka. Gestapo svuda ima oči i uši i svaki put kad šaljemo informaciju u jasnoj smo opasnosti.“

„Znam, znam, komandant Mari dao mi je uputstva kako bi trebalo da radimo.“

„Bolje je da nas posećujete u normalno vreme, niko neće posumnjati ako dođete u vreme čaja, ali probudiće sumnje ako se pojavite noću ili veoma rano.“

„Komandant Mari mislio je da bih takođe mogla da se nalazim s vama na drugim mestima.“

„Bez obzira na to, moramo da budemo veoma oprezni i pažljivo biramo mesto susreta. Predlažem Prater, tamo ćemo proći nezapaženo.“

„Prater? Ne znam gde je to“, odgovorila je Amelija.

„U Kastaninale-Mite, to je jedna vrlo popularna pivnica; leti je prepuna mušterija, sendviči s mesom su odlični, a ima i pozorište.“

„Ali zar nećemo privući pažnju?“

„Ima toliko ljudi da nas neće primetiti. Naravno, neophodno je da ostavimo neprimetni što je više moguće i oblačimo se neupadljivo.“

„Nikad se nisam oblačila upadljivo“, odgovorila je Amelija, ljuta zbog opomene.

„Bolje je tako.“

Džen je objasnio kako da pripreme susrete i šta bi trebalo da urade da nagoveste ako sumnjaju da ih neko prati.

„Ako nosimo novine u ruci, niko nas ne prati i može doći do kontakta; ako nismo sigurni, onda ćemo izvući belu maramicu iz džepa i izduvaćemo nos. To će biti znak da ne treba da uspostavimo kontakt i da, čim bude moguće, treba da napustimo mesto pokušavajući da ne privučemo pažnju.“

Amelija je osećala skriveno zadovoljstvo što je ponovo videla Doroti, ali naročito zato što je obnovila kontakt s pokretom otpora koji vodi profesor Šachauzer. Govorila je sama sebi kako je do tog trenutka imala sreće u svom radu kao agenta. U Londonu su pozitivno ocenili izveštaj o Operaciji *Madagaskar*, a još više njen rad u Italiji kad je uspela da nabavi informaciju o Musolinijevom napadu na Grčku. Verovala je da će sreća i dalje biti na

Hulija Navaro

njenoj strani, iako je bila svesna da je, kako rat napreduje, njena situacija sve opasnija.

Dva dana kasnije Amelija se ponovo pojavila u kući profesora Karla Šachauzera. Našla ga je nervoznog, plašio se da Gestapo motri na nju. Znao je da su njegovi prijatelji nestajali bez traga nakon što bi se Gestapo pojavio u njihovim kućama. Prijatelji koji nisu bili Jevreji niti aktivisti levice, već ljudi poput njega, profesori, advokati, trgovci, koji su se gnušali toga da vide Nemačku pod Hitlerovom vlašću.

Helga i Manfred Kasten s privrženošću su zagrlili Ameliju, isto kao i pastor Ludvig Šmit. Amelija se zabrinula što ne vidi oca Milera.

„Ne bojte se, doći će“, uveravao ju je pastor Šmit. „Ovaj sastanak sazvan je upravo radi toga da nam on ispriča šta se dešava u Hadamaru.“

„Hadamaru? Šta je Hadamar?“, upitala je Amelija.

„To je ludnica koja se nalazi na severozapadu Frankfurta. Jedan prijatelj javio nam je da se tamo dešavaju strašne stvari. Otac Miler ponudio se da ode kako bi pokušao da sazna da li je ono što su nam ispričali tačno“, objasnio joj je pastor Šmit.

„Ali šta je to tako strašno što su vam ispričali?“, upitala je Amelija radozno.

„To je takva strahota da ne može biti istina, čak ni Hitler ne može na tako nešto da se usudi. Ali otac Miler je vrlo strastven mladić i njegova namera je da, ako se potvrdi ono što su nam rekli, odmah obavesti Vatikan.“

Amelija je uporno zahtevala od pastora da joj kaže na kakvu strahotu misli.

„Ispričali su nam da ubijaju mentalne bolesnike, da im oduzimaju život da ne bi bili teret za državu.“

„Bože moj, kakav užas!“

„Da, kćeri, da, to bi značilo da vrše eutanaziju nad jadnim nesrećnicima koji ne mogu da se brane. Osoba koja nam je to ispričala radila je tamo, kaže da se razbolela zato što nije mogla da podnese da se tako dokrajče mentalno hendikepirani i ljudi. Ja još uvek odbijam da poverujem u to, taj koji nam je to rekao naklonjen je socijalistima i moguće je da preteruje“, zaključio je pastor Ludvig Šmit.

Dok su čekali oca Milera, Manfred Kasten izvestio je da će Maks fon Šuman biti u Berlinu najkasnije za nedelju dana. Tako ga je uverila baronica Ludovika, koju je sreo u pozorištu. Činilo se da baronici nedostaje njen muž

Vrati mi uspomene

i obavestila ih je da, čim Maks bude kod kuće, misli da organizuje večeru proslave. Ludovika se žalila što su njenog muža rasporedili u Poljsku.

Najzad je stigao otac Miler; došao je u pratnji neke žene, bila je to njegova sestra Hana.

Ameliji se činio drugačiji, mršaviji i sa grimasom gorčine u uglovima usana. Jedva da je obratio pažnju na nju, tolika je bila njegova potreba da izloži svojim prijateljima ono što je video u Hadamaru, gde je proveo prethodne dve nedelje.

„Ceo grad zna šta se dešava u ludnici, čak i deca. Bio sam svedok kako neki dečak koji se tukao sa svojim bratom nasred ulice govori: 'Ispričaću svima da si lud i poslaće te da te ispeku u Hadamaru.'“

„Hajde, sinko, ispričajte nam korak po korak“, zamolio ga je pastor Šmit nastojeći da otac Miler povrati smirenost koju je izgleda izgubio na svom putovanju u Frankfurt.

„Čovek koji nam je dao informaciju rekao nam je istinu. Otišao sam na adresu koju mi je dao, adresu kuće njegovog brata, gospodina po imenu Hajnrih, koji živi sa suprugom i dvoje dece. Hajnrih takođe radi u Hadamaru, bolničar je. Potvrdio je svaku reč koju nam je rekao njegov brat. Rekao mi je da bi, kad bi mogao, on takođe otišao, ali da ima porodicu koju treba da izdržava, tako da, koliko god da mu je teško da prevaziđe svoje skrupule, i dalje radi u Hadamaru. Nije bilo lako, ali zahvaljujući njemu uspeo sam da uđem u ludnicu. Predstavio me je kao jednog prijatelja kom je potreban posao. Činilo se da je direktor ludnice nepoverljiv, ali Hajnrih mu je objasnio da su naše porodice stari poznanici i da mi je on pričao o svom poslu u ludnici. Morao sam da odglumim najmrskiju ulogu koju možete da zamislite: ulogu čoveka iz partije ubeđenog u superiornost arijevske rase i potrebu da se otarasimo svih onih koji kaljaju našu rasu. Moja gluma sigurno je bila izvrsna, pošto je direktor Hadamara imao sve više poverenja u mene i uveravao me je da je ono što tamo rade za dobro Nemačke. Pretpostavljam da mu je takođe izgledala kao dobra ideja da računa na još jedan par ruku da se pobrine za ludake. Ljudi iz grada izbegavaju ludnicu, a ne vole ni da imaju posla s onima koji tamo rade. Kad bi se radni dan završio, Hajnrih bi obično otišao u bar da popije nekoliko pića pre nego što se vrati kući, govorio je da u suprotnom ne bi mogao da spava. Bilo mu je potrebno da izgubi svest da bi mogao svoju decu da pogleda u lice. U baru, ljudi su nas izbegavali kao da imamo kugu. U međuvremenu, Hajnrih nije prestajao da pije. Ono što sam video u Hadamaru... užasno je!“ Otac Miler je začutao.

Hulija Navaro

„Hajde, sinko, potrudite se, važno je da nam kažete ono što ste tamo videli“, insistirao je pastor Šmit.

„Hoćete da znate koliko je ludaka prošlo kroz Hadamar? Hajnrüh računa da je otprilike oko sedam ili osam hiljada. Ne, tamo nema mesta za toliko, dovode ih iz drugih psihijatrijskih bolnica u Nemačkoj. Stižu u vagonima za stoku, kao da su životinje. Nevini jadnici ne znaju kakva će im biti sudbina. Kad stignu, vode ih unutar ludnice ne dajući im ni vode ni hrane. Da ste ih videli... iscrpljeni, nervozni, izgubljeni. Odvođe ih u podrum ludnice. Tamo su spremili nekoliko soba golih zidova, nema klupa da se sedne. Kroz krov su postavili neke cevi. Bolničari ih primoravaju da se skinu i potom ih zaključavaju. Njihovi krici su zastrašujući...“

Otac Miler prekinuo je svoju priču. Pokrio je lice rukama kao da želi da spreči grozni prizor koji je imao pred očima. Nijedna od osoba koje su tamo bile nisu se usudile da upitaju, čak ga ni pastor Šmit nije ponovo podsticao da priča. Hana, sveštenikova sestra, stavila mu je ruku na rame i potom ga pomilovala po kosi, učinivši da se vrati u realnost. Ocu Mileru oči su bile pune suza, uzdahnuo je i, uloživši veliki napor, nastavio je s tom užasnom pričom.

„U tim sobama nema ničega osim rešetki na plafonu. Dok bolesnici uplašeno vrište, počinje da ulazi gust dim kroz rešetke, dim koji ih prekriva dok ne sakrije njihovu golotinju, dim koji im, kad ga udahnu, izaziva gušenje, ubilački dim koji im gasi život. Da, u podrumima Hadamara napravili su gasne komore i tamo dovode psihičke bolesnike iz čitave Nemačke da ih usmrte. Potom prenose tela u jednu peć i spaljuju ih.“

„Bože moj! A kako niko ništa ne govori, kako to dozvoljavaju ljudi iz grada!“, uzviknula je Amelija.

„Zvanično niko ništa ne zna, iako za tamošnje ljude nije tajna to što se dešava, dim iz krematorijuma vidi se iznad krovova. Hajnrüh veruje da će nakon što usmrte ludake ubijati starce i sve one za koje smatraju da su beskorisni. Čuo je direktora ludnice kako to kaže.“

„Moramo nešto da učinimo!“, uzviknuo je ogorčen profesor Šachauer. „Ne smemo da dopustimo takvu sramotu!“

„Obavestio sam biskupa Limburga, čijoj biskupiji pripada Hadamar, o onom što sam video. Već je čuo glasine, ali ja sam to mogao da mu potvrdim. I obećao je da će razgovarati s nadležnim organima. Reći će da su čak do njega stigli razni komentari koji ga brinu i zatražiće zvaničnu istragu“, nastavio je otac Miler.

Vrati mi uspomene

„Možda će ih to naterati da prekinu“, rekla je Helga Kasten.

„Daj bože da si u pravu!“, odgovorio je njen muž.

„A ti... ti... šta si tamo radio?“ Amelijino pitanje delovalo je poražavajuće na oca Milera, koji ju je pogledao iskolačenih očiju.

„Direktor ludnice nije hteo da se brinem o tome da pomažem drugim bolničarima da prebace jadne bolesnike u te zlokobne komore. Prve nedelje brinuo sam se o drugim poslovima, ali posle se činilo da je počeo da mi veruje i... pa, jednog dana stigao je jedan kontingent bolesnika, bilo je žena, čak i nekoliko dece. Hajnrh me je potražio da mi kaže da mu je direktor naredio da mi kaže da pomognem da se bolesnici prebace do gasne komore. Nisam mogao da odbijem, budući da je bilo neophodno da i dalje tumačim svoju ulogu, ali nisam mogao da izdržim; kad su počeli da ih guraju da ih stave u komoru, pokušao sam to da sprečim, počeo sam da vičem kao da sam i ja umobolnik. Jadnici su postali još nervozniji zbog mojih povika... Hajnrh me je uplašen gledao, ja... ja sam vikao da je to zločin, da ih puste da izađu... Neko me je udario palicom po glavi, bio sam u nesvesti. Kad sam se probudio, bio sam u sobi gde se bolesnici presvlače. Hajnrh me je tamo odvuкао i ukazao mi da ne govorim ni reči. Direktor je hteo da me ispita; njemu su već pretili da će ga predati Gestapou, optužujući ga da je u bolnicu doveo neprijatelja Rajha. Hajnrh se kleo da sam ja dobar nacista, ali previše osetljiv za taj posao, i kleo se i kleo da ne predstavljam nikakvu opasnost, ali direktor mu je naložio da me dovede u njegovu kancelariju. Nije to učinio. Izvukao me je iz ludnice kroz bunker za ugalj i zamolio me da ne idem čak ni njegovoj kući da pokupim svoje stvari. 'Beži, ja ću se snaći. Ako si prijatelj mog brata, sigurno ćete zajedno uspeti da učinite nešto da ovo okončate. Ja nemam hrabrosti.' I pobegao sam, da, pobegao sam iz tog prokletog mesta; potražio sam sklonište, otišao do biskupa i, zahvaljujući njemu, sada sam ovde.“

„A Hajnrh? Šta mu se dogodilo?“, upitao je uzburjan profesor Šachauer.

Otac Miler briznuo je u plač. Dao je oduška patnji koju je teškom mukom uspevao da kontroliše.

„Kad je izračunao da sam ja dovoljno daleko od ludnice, popeo se u direktorovu kancelariju i upravo odatle bacio se u ambis.“

„O bože!“, viknuli su gotovo jednoglasno profesor Šachauer, pastor Ludwig Šmit i Kastenovi.

„Moj brat je mnogo propatio“, prošaputala je Hana, ponovo stavivši ruku na sveštenikova ramena, „možda bi trebalo da se vratimo kući. Mora da se oporavi.“

Hulija Navaro

„Oče Mileru, vrlo ste hrabri i učinili ste veliku uslugu božjem cilju. Samo ako znamo šta se dešava možemo protiv toga da se borimo“, rekao je pastor Šmit.

„U ideologiji nacizma je eliminacija bolesnih i slabih, nije prvi put da saznamo za ubijanje mentalnih bolesnika. Postojao je sličan plan pre nego što je rat izbio“, podsetio je Manfred Kasten.

„Jedini način da se ta ubistva zaustave jeste njihovo obelodanjivanje“, promrmljao je profesor Šachauzer.

„Biskup će prijaviti nadležnim organima ono što se dešava u Hadamaru“, promućao je otac Miler.

„Ali neće se obazirati na njega! Čemu služi prijaviti zločin samim krvnicima?“, rekla je Amelija, koja je teškom mukom uspevala da kontroliše osećanje užasa izazvano sveštenikovom pričom.

„Ali to će ih primorati da makar privremeno obustave ubistva u Hadamaru. Svi mi imamo dužnost da ispričamo šta se tamo događa“, izjavio je Šmit.

„Brine me vaša bezbednost“, rekao je profesor Šachauzer.

„I nas takođe“, ubacila se Hana, sestra oca Milera, „ali biskup je odlučio da Rudolfa pošalje u Rim.“

„Dakle vi odlazite...“, zaključio je pastor Šmit.

„Tako je najprikladnije“, priznao je Manfred Kasten. „Gestapo će istražiti ko je taj nestali radnik iz Hadamara. A ako vas pronađu... ti ljudi nikog ne poštuju.“

„Kad odlaziš?“, htela je da zna Amelija.

„Kroz nekoliko nedelja“, odgovorio je sveštenik.

Otac Miler nije bio jedini koji nije uspevao da zaspi zbog onog što je video u Hadamaru. Niko od prisutnih na sastanku u kući profesora Šachauzera nije mogao da prestane da misli na ono što im je sveštenik ispričao. Bolela ih je njihova nemoć pred tim zločinačkim režimom.

Amelija se vratila kući Kelerovih s odlukom: učiniće sve da doprinese porazu Rajha, šta god bilo potrebno.

Te iste noći, u samoći svoje sobe, napisala je poruku za London ispričavši šta se događa u Hadamaru.

Gospodin Keler navaljivao je da popije šolju čaja s njegovom suprugom Gretom i sinom Frankom, ali Amelija nije bila sposobna da glumi normalnost, tako da se izvinila rekavši da se oseća malaksalo zbog jake glavobolje.

Vrati mi uspomene

„Simpatična je devojka, ali pomalo čudna, zar ne?“ rekao je Frank svojim roditeljima.

„S dobrim razlogom, izgubila je porodicu u građanskom ratu. Mislim da je, ako je ovde, onda to zbog toga što joj je teško da živi u Španiji okružena uspomenama na svoje roditelje“, objasnio je gospodin Keler svom sinu.

„Za mene je prijatno društvo“, dodala je Greta.

Amelija se tako rano pojavila u kući Doroti i Džena da su se oboje uzbunili.

„Ali šta se dešava?“ upitala je Doroti kad je otvorila vrata i videla Ameliju.

Žena je još imala spavaćicu na sebi, a na očima ostatke noćnog sna.

„Zaboga, Amelija, sedam je sati! Reci mi šta se dešava!“

„Hitno je da pošaljete jedan izveštaj u London, napisala sam ga u šiframa. Nije mnogo dugačak, ali što pre ga dobiju, to bolje.“

Džen se pojavio na pragu salonskih vrata. Takođe je bio u pidžami.

„Rekao sam vam da dolazite u vreme kad nećete privlačiti pažnju“, prigovorio je Ameliji.

„Znam, ali imam informaciju od velikog značaja, da nije tako, ne bih rizikovala.“

Ponovila im je doslovce ono što je otac Miler ispričao i, iako je Džen delovao podjednako pogođen kao i Doroti, prekorio je Ameliju zbog njene nesmotrenosti.

„Sve ovo mogli ste da nam ispričate kroz nekoliko sati ili čak ovog istog popodneva. Bez sumnje je grozno to što se dešava u ludnici u Hadamaru, ali insistiram da nije trebalo da se pojavite u ovo doba.“

„Kako možete to da kažete! Nacisti ubijaju hiljade nevinih ljudi! Otac Miler rekao je da je Hajnrih izračunao da su već ubili blizu osam hiljada osoba“, odgovorila je Amelija s prizvukom hysterije u glasu.

„Naravno da je to strašno! Ali moramo da delamo s oprezom, bez privlačenja pažnje. Mislite li da ćemo moći više da pomognemo tim nevinim ljudima ako nas primete? Probudićemo sumnju među susedima, neko bi mogao da kaže neku reč o nama Gestapou, znate li šta bi to značilo?“

Doroti je pogledala Džena kao da ga moli da ne bude tako strog prema Ameliji. Potom je izašla iz salona da pripremi kafu.

Ameliji je bilo teško da povрати smirenost. Džen ju je zastrašivao, osećala se kao školarac u njegovom prisustvu. Agent ju je ponovo podsetio na dogovorene mere bezbednosti.

Hulija Navaro

„U redu, sada treba da ostanete ovde neko vreme. Možda vas je još neko osim vratara video da ulazite. Najbolje je da odete u neko razumno vreme.“

„Kada ćete poslati ovaj izveštaj u London?“

„Čim budem mogao.“

„Ali kad će to biti?“, insistirala je Amelija.

„Vi radite svoj posao, a ja svoj, svako zna kako da ga radi. Ne pritiskajte me, ja sam taj koji će odlučiti.“

„Hajde, Džene, Amelija je potresena, s dobrim razlogom“, umešala se Doroti.

„A misliš da ja nisam? Kakva bih to osoba bio kad ne bih osećao užas čuvši šta je taj sveštenik ispričao o ludnici u Hadamaru? Ali moramo glavom da delamo, ne praveći pogrešne korake. Naravno da ću što pre preneti tu informaciju, ali znaš već da moramo da preduzmemo sve mere predostrožnosti da bismo uspostavili kontakt s Londonom. I neću to učiniti pre nego što vidim drugu osobu, koja takođe treba da nam pruži informaciju. Kad je vidim, poslaću to što mi kaže zajedno uz Amelijin izveštaj, ali ne smem da rizikujem da stupim u kontakt s Londonom dvaput u istom danu osim u hitnom slučaju.“

„U pravu si“, popustila je Doroti.

„Naravno da jesam. Gubljenje živaca neće nas nikud odvesti.“

Tog istog dana Manfred Kasten i njegova supruga okupili su grupu ljudi. Profesor Karl Šachauzer zamolio ih je da sazovu taj sastanak da razjasne nešto o Ameliji. Nije znao zbog čega, ali nikako nije uspevaao da joj veruje. Za njega nije imalo smisla da se Amelija najednom pojavila nudeći se da im pomogne u čemu god bilo.

„Možda smo bili malo nesmotreni prihvativši je među nas, zapravo ne znamo ništa o njoj“, objasnio je profesor.

„Mislite da može biti da je Frankov špijun i da će informacija koju dobije od nas završiti na stolu samog Hitlera?“, upitao je čovek sede kose i izgleda nekog ko je naviknut da naređuje.

„Ne znam, generale... ne znam... Maks fon Šuman joj izgleda veruje i bila je od velike pomoći ocu Mileru izvukavši jednu mladu Jevrejku iz zemlje. Ali zašto se vratila? Ne verujem njenom objašnjenju da pokušava da povrati očev posao ili zato što je završila svoju ljubavnu vezu s onim američkim novinarom i nije imala kud da ode“, odgovorio je profesor.

„Osim ako nema lični razlog da bude ovde“, prekinula ga je Helga Kasten.

Vrati mi uspomene

„Šta ti to prolazi kroz glavu?“, rekao je njen muž, gledajući je s podozrenjem.

„Upoznali smo je preko Maksa, a koliko znamo, njih dvoje upoznali su se pre nekoliko godina u Buenos Ajresu. Ne treba biti mnogo pronicljiv, pa videti da je Amelija vrlo posebna osoba za Maksa, kao što je i on za nju. Ako je Amelija raskinula vezu s Albertom Džejsom, nije čudo što je došla u Nemačku da potraži Maksa.“

„Kakve stvari ti padaju na pamet!“, prigovorio joj je njen muž.

„Možda je Helga u pravu“, umešao se čovek kog su zvali „general“. „Ipak, ne možemo joj u potpunosti verovati.“

„Nije prikladno da zna koliko je nas šefova vojske protiv Firera“, izjavio je pukovnik.

„Zaista, bila bi nesmotrenost“, složio se general.

„Da, ali možda već zna više nego što nam odgovara“, odgovorio je profesor Šachauzer, „zato sam zamolio Manfreda da sazove ovaj sastanak.“

„Dobro, mislim da je odluka koju treba da usvojimo ta da držimo izvեսnu distancu prema gospođici Garajoi, ali da ona to ne vidi; možda nam odgovara da je koristimo, s obzirom na njen odnos s Britancima“, smatrao je Manfred.

„Ne verujem da je Britanci slušaju, pošto je prekinula s Albertom Džejsom, na kraju krajeva, njena veza s Admiralicetom bila je lične prirode“, potvrdio je profesor.

Zabrinutost profesora i njegovih prijatelja bila je opravdana. Izlagali su se velikom riziku verujući toj Špankinji o kojoj su tako malo znali. Iako se vojska zaklela na vernost Hitleru, pojedini vojni šefovi kovali su zaveru protiv Firera i bilo je logično da budu nepoverljivi.

Baronica Ludovika bila je odlučna da povrati svog muža. Nije bila spremna da i dalje prihvata Maksovu ravnodušnost, jer su njemu njihove političke razlike bile nepomirljive. Ona je bila nacista i bila je ponosna što je to. Da možda Firer nije vraćao Nemačkoj izgubljenu slavu? Nerviralo ju je što je Maks slep pred dokazom da je Hitler čovek sudbine. Ona je bila dirnuta kad bi ga čula kako priča, ti liderski govori budili su u njoj ponos što je Nemica. Ali Maks je bio nepopravljivi romantik koji je prezirao Hitlera i govorio je da je sramota što je nemačka vojska pod komandom tog austrijskog kaplара, tako je nazivao Firera. Ona ga je terala da vidi da treba da budu praktični;

Hulija Navaro

u tom trenutku, industrije njene sopstvene porodice u Ruru bile su u povoljnom položaju zbog ekonomskog procvata Nemačke.

Ali Maks je stavljaio osećaj časti ispred bilo kakvog argumenta, tako da nikad ne bi prihvatio porodično blagostanje kao dovoljan razlog da prihvati Treći rajh. Tako da je Ludovika pronašla samo jedan način da je Maks na kraju ne ostavi, a to je da ostane trudna. Neće biti lako, budući da već neko vreme dele samo kuću, ali ona je bila spremna na sve da dobije dete, dete koje će učiniti da Maks ostane pokraj njen zauvek. Bio je jedini sin u porodici; njegove dve sestre imale su decu, ali samo preko njega moglo je da se nastavi prezime Fon Šuman.

Tako je Ludovika obećala sebi da će izbegavati bilo kakvu političku raspravu sa svojim mužem, čak će krotko prihvatati sve komentare koje on daje protiv Firera, a takođe će se pretvarati da se slaže s tim Maksovim prijateljima koji je toliko nerviraju.

Razmišljajući o njegovom povratku, Ludovika je naredila da se pripremi večera s omiljenim jelima njenog muža.

Maks je došao sredinom popodneva 15. maja iz Varšave – njegovo lice je odavalo umor i još nešto što Ludovika nije uspevala da razume.

Jedva da ju je poljubio u obraz i činilo se da nije primetio ni da je promenila frizuru ni njenu novu haljinu, a izgleda da nije opazio ni čašu šampanjca kojom ga je njegova supruga dočekala. Ludovika je prikrila nerviranje koje joj je izazvala hladnoća njenog muža, ali nije mislila da se preda pred prvom poteškoćom.

„Drago mi je da si ovde. Odmori se malo, posle ćemo večerati, hoću da mi ispričaš sve što se dogodilo ovih meseci u Poljskoj. Ovde je i dalje sve isto, pa dobro, osim što nas RAF poseti s vremena na vreme. Srećom, nismo pretrpeli nikakve nedaće. Uzgred, tvoje sestre i nećaci su dobro, žele da te vide. Rekla sam im da ću im javiti čim stigneš u Berlin.“

„U gradu su?“; interesovao se Maks.

„Da, iako mi je tvoja starija sestra rekla da će, čim se vreme poboljša, otići u Meklenburg.“

Maks je klimnuo glavom dok je evocirao staru porodičnu vilu smeštenu u jezerskom području nedaleko od Berlina. Tamo je proveo najsrećnija leta svog detinjstva vozeći bicikl i pecajući.

Čim se okupao i obrijao, Maks se pridružio Ludoviki. Protekli meseci u Varšavi naterali su ga da razmisli o nenormalnoj situaciji u njihovom braku i odlučio je da stavi tačku na ono što je bila samo zajednica iz koristi.

Vrati mi uspomene

„Kako si se snalazila ovih meseci?“, upitao ju je iz učtivosti dok su večerali.

„Loše, vrlo loše“, odgovorila je ona spuštajući pogled.

„Zašto? Šta se dogodilo?“

„Mnogo sam razmišljala o nama, Makse...“

„Ja takođe, Ludovika.“

„Onda verovatno razumeš da mi je bilo teško. Volim te, Makse, nedostajao si mi, shvatila sam da ne bih znala da živim bez tebe. Ne govori ništa, saslušaj me... Znam da sam te ponekad nervirala svojim komentarima o politici i uveravam te da sam ubeđena da ništa i niko ne vredi toliko da se ispreči između nas. Sećaš li se dana kad smo se venčali? Ja sam bila naj-srećnija mlada na svetu... Nisam se udala za tebe zato što su moji roditelji tako želeli i znam da si i ti mene voleo dalje od želje tvojih roditelja da spoje naše porodice.“

„Ludovika, to je prošlost“, odgovorio je Maks tonom prigovora.

„Ne, nije, barem nije za mene. Ako nisam bila dobra supruga, izvinjavam ti se. Uvek si mi govorio da sam previše temperamentna i u pravu si, dajem previše sebe u svemu što govorim i svemu što radim. I... ono što želim da ti kažem, Makse, jeste da neću dozvoliti da se ni Hitler ni Treći rajh ispreče između nas. Katolikinja sam kao i ti i naš brak je zauvek.“

Maks je ostao zbunjen Ludovikinom ispovešću. Kako je mogao da joj kaže da je razmišljao o prijateljskom rastanku? Pogledao je svoju suprugu iznenađen i, uprkos njenom molećivom osmehu, učinilo mu se da joj u očima vidi nekadašnju strogost.

„Pokušaćemo, zar ne, Makse?“, rekla je tražeći od njega neki odgovor.

„Možda je previše kasno...“

„Ne, nije! Kako da bude? Dala sam neke zavete pred oltarom i spremna sam da ih ispunim. Oprosti mi moje ponašanje ako te je tako vređala moja odbrana Firera, ali uveravam te da se neće ponoviti.“

Ponovo je prikovao pogled na Ludovikine oči. Bilo mu je teško da prepozna svoju suprugu u toj naizgled pokornoj ženi i shvatio je da je sve obmana i da ona nikad neće prihvatiti raskid.

Završili su večeru u tišini. Potom se on izvinio navodeći da je umoran od puta i da se zato povlači u sobu. Ludovika je susretljivo klimnula glavom. Pola sata kasnije, kad je Maks bio na ivici da zaspi, čuo je kako se otvaraju

vrata njegove sobe i video Ludoviku kako se približava ogrnuta u tanku belu spavaćicu. Pre nego što je išta uspeo da kaže, žena je legla u krevet.

2

Sirene su prekinule tišinu noći.

„Možda je RAF odlučio da uzvratu posetu Luftvafeu. Čula sam na BBC-ju da su naši avioni naneli štetu Britanskom muzeju i Vestminsterskoj opatiji“, rekla je Helga Kasten svojim gostima.

Kastenovi su održali večeru u čast Maksa fon Šumana.

Amelija je tokom soarea bezuspešno pokušavala da nasamo porazgovara s Maksom, ali Ludovika se nije odvajala od svog muža i svima je postalo očigledno da su se odnosi između bračnog para izgleda poboljšali. Osim toga, na iznenađenje svih, te večeri Ludovika nije dala nijednu od svojih izjava u korist Trećeg rajha.

Amelija je prišla Manfredu Kastenu.

„Možete li mi pomoći da na minut porazgovaram s Maksom?“

Diplomata je klimnuo glavom. Pomislio je da je njegova supruga Helga bila u pravu i da se Amelija vratila u Berlin da bi potražila Maksa.

„Reći ću Maksu da ode sa mnom do biblioteke, vi otidite sad i sačekajte nas tamo. Moja supruga pokušaće da zadrži baronicu, ali vidite već da se ove večeri Ludovika gotovo ne odvoja od svog muža.“

Amelija je odlučnim korakom izašla iz salona i uputila se ka biblioteci. Maks i Manfred Kasten ubrzo su došli.

„Šta je to tako važno što treba da mi kažete nasamo?“, upitao je Maks diplomatu.

„Jedna osoba želi da razgovara s vama.“

Maks je zastao na pragu vrata kad je ugledao Amelijinu figuru kako se nazire unutar biblioteke; strogost njegovog izraza lica ukazivala je na njegovu nelagodnost.

„Htela sam da popričam s tobom“, rekla mu je blago se osmehnuvši.

„Šta se dešava?“, upitao je on s izvesnom grubošću.

Manfred Kasten izašao je iz prostorije, ostavivši ih same.

„Jesam li učinila nešto što ti je zasmetalo? Ako sam zamolila her Kastena da te dovede ovamo, to je zato što znam da ne voliš da pričaš o određenim stvarima pred Ludovikom...“, pravdala se Amelija.